

Taimetarga õuesõpperaamat

TAIMEDES PEITUB MAAILMA JÕUD

Projekti algatas

Tõrva Gümnaasium

Projekti rahastas

Nõgeselehine kellukas

nõgeselehine kurekell, jooksjarohi

sugukond kellukalised

Nõgeselehine kellukas on sinakaslillade, harvem valgete kellukjate õitega taim. Jämedahambulised väga karvased kolmnurksed südaja alusega lehed sarnanevad kõrvenõgese omadega, kuid neil pole kõrvekarvu. Leheserv on kahelisaagjas – lehel on suuremad hambad, mis oleksid nagu omakorda väiksemate hammastega kaetud. Taime vars on püstine kandiline karvane mitteharunev ja sageli värvunud punakalt. Risoom on jäme ja kiuline, sammasjas, lisajuuri on vähe. Viljaks on longus kupar, millest seemned vabanevad kolme tekkiva augukese kaudu. Seemned on munajad, veidi lamedad. Eelistab kasvada üksiktaimena.

Õitsemisaeg: juulist augustini

Kasvukoht: hõredad metsad, pargid

Harilik naistesõnajalg

emasõnajalg, sõnajalg, metsasõnajalg

sugukond naistesõnajalalised

Kuni meetri kõrguseks kasvav õrn ja kahar eostaim. Naistesõnajala erkrohelised lehed moodustavad korrapärase lehtri, leheroots on labast tunduvalt lühem. Lehe alaküljel on kollakaspruunid hobuseraua - või komakujulised eospesad. Selliseid ei leidu ühelgi teisel meie sõnajalgadest. Just eostega naistesõnajalg uusi kasvukohti vallutabki. Eosed lendavad kuival suvepäeval laiali ja soodsates niiskemates tingimustes idanevad. Neist kasvab maapinnal lapik väike leheke, mida nimetatakse eelleheks. Selle pisikese eellehe alumisele pinnale vastu maapinda on peidetud emas- ja isassuguorganid. Nendes valmivad liikumatud munarakud ja sõnajalgadele iseloomulikud paljude viburitega liikuvad isassugurakud. Kui viimased leiavad munaraku, siis toimub viljastumine ja hakkab kasvama uus taim.

Kasvukoht: metsad, võsastikud, pargid

Harilik vereurmarohi

punaserohi, punasetõverohi, vererohi, õuetõberohi

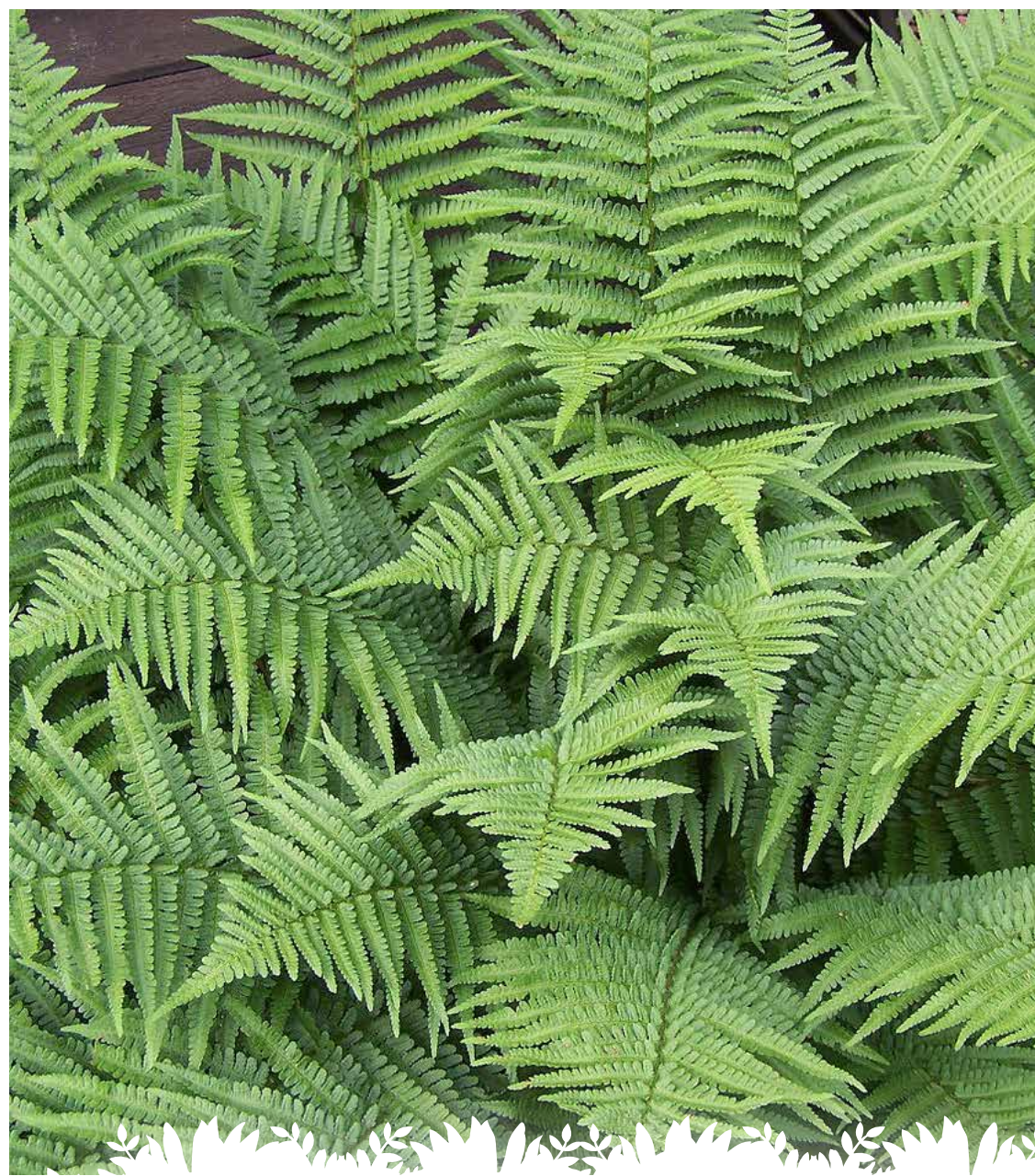
sugukond magunalised

Mitmeaastane ühekojaline rohttaim. Taim sisaldab oranžikaskollast piimmahla. Varre alumine osa ja leherood on karvased. Lehed on sulgjagused ja kahvatu-rohelised, ümarate hõlmadega. Õis koosneb neljast kollasest kroonlehest. Räägitakse, et õitsemisaeg langeb ühte pääsukeste kohaloleku ajaga. Vili on kõdrataoline kupar, millest pooldues vabanevad seemned. Õlised seemned tõmbavad ligi sipelgaid, kes oma kehale kleepunud seemneid laiali veavad. Kasutatakse ravimtaimena maksa- ja sapihaiguste, käsnade ja soolatüügaste raviks. Kogu taim on mürgine.

Õitsemisaeg: maist septembrini

Kasvukoht: metsasihid, pargid, hekiservad, elamute ümbrus, prahipaigad

Maarja-sõnajalg

arstlimise sõnajalg, imarik, pillerkroon, viigirohi, nõia-sõnajalg
sugukond sõnajalalised

Mitmeaastane, kuni meetri kõrguseks kasvav tugev eostaim. Lehed asetsevad korrapärase lehitrena. Leheroots kaetud tihedalt pruunide sõkalsoomustega. Lehed lihtsulgjad. Lehe alaküljel on näha ümarad eospesad. Vars esineb maa-aluse risoomina. Risoom on paks ja tal on üsna palju veidi harunenud juuri. Risoomi kogutakse ravimitööstuse tarbeks, neid ise tarvitada tänapäeval enam ei soovitata. See oleks ohtlik taime küllaltki suure mürgisuse tõttu. “Juurikaretkele” tuleks minna sügisel, siis on risoomidesse kogunenud palju varuaineid. Rahvameditsiinis kasutatakse risoomi tursete alandajana ning seda on antiikajast alates tarvitatud soolenugiliste väljaajamiseks. Lehti on kasutatud padja sisse panduna kilpnäärme suurenenud aktiivsuse korral.

Kasvukoht: varjused niisked segametsad, metsaservad, võsad

Harilik härghein

kuupäevarohi, jaanilill, kuuvalge, puupealill, öö ja päev

sugukond mailaselised

See üheaastane ühekojaline taim annab pargile kollase – lillakirju jume. Ollakse harjunud mõtlema, et härghein on kirjude õitega. Tegelikult on tema õied kollased, lillad taimeosad on kõrglehed. Kõrglehtede ülesanne on sama, mis kroonlehtedel: muuta taim ilusamaks, et ta paistaks tolmeldajatele juba kaugelt silma. Härgheina õied on hästi nektaririkkad, aga nektari saavad sealt kätte vaid kimalased. Vili on piklik teravatipuline kahest küljest avanev kupar. Härghein on poolparasiit, ta kinnitub teiste taimede juurtele ja kasutab osaliselt nende toodetud toitaineid. Nii on härgheina enda juurestik nõrk. Härghein on mürgine. Inimestele põhjustab tema sissesöömine peamiselt kõhulahtisust, peavalu ja peapööritust.

Õitsemisaeg: juunist augustini

Kasvukoht: niisked niidud, metsaservad, hõredamad okasmetsad ja pargid

Harilik maikelluke

piibeleht, lambakeel, karikelled, lillikas, villvallikas

sugukond liilialised

Maikellukese valged armsad kellukakujulised õied on pikkades ühekülgses õiekobarates. Väga tugev ja meeldiv lõhn meelitab kohale putukaid, kes tolmeldavad taime õisi. Vastutasuks saavad külalised rikkalikult nektarit. Taime viljad, punakaso-
ranžid marjad, paistavad suurte lehtede varjust kaugele. Uusi kasvukohti asustab maikelluke seemnete abil, mida levitavad linnud, kes võivad marja, mis inimeste jaoks mürgine, kartmatult nokka pista. Levib ka maa – aluste võsundite abil. Piibelehe lehtede alusel on väike varretüügas, millel võib näha pisikesi ringe – need on aastarõngad, mida võib olla isegi üle viiekümne. Taime kõik osad on tugevalt mürgised.

Õitsemisaeg: mai, juuni

Kasvukoht: metsad, metsaservad, jõekaldad, pargid, sarapikud

Tõrvalill

tõrvanelk, tõrvakann, unilill, kurjakubjapisarad

sugukond nelgilised

Tõrvalill on saanud oma nime sellest, et taime vars on kattunud otsekui tõrvase kleepuva vööga. Tõrv takistab sipelgaid ja teisi putukaid taime vart pidi üles ronimast ja õietolmu söömast. Tõrvalille õieputkes leidub rohkesti nektarit, mis on kättesaadav pika imilondiga liblikatele. Nii meelitabki tõrvalill ligi ohtralt liblikaid. Tõrvalill on lühikese risoomi ja sügavale tungivate rohkete juurtega mitmeaastane taim. Õied on viie punaka tõmbitipulise kroonlehega ja paiknevad tihedates kobarates. Õite alusel on punakad kileja ripsmelise äärega kandlehed. Viljunud õitest arenevad ümarad kuprad, milles valmivad neerjad, peenelt krobelised seemned.

Õitsemisaeg: juuni, juuli

Kasvukoht: kuivad niidud ja metsad, teeservad, liivikud, nõlvad

Harilik kopsurohi

imikas, maksarohi, sapirohi, võtmekeeled, mesilill

sugukond karelehelised

Üleni karedakarvaline kopsurohi on hästi märgatav varakevadel. Lehtede kaenlas asuvad siis torujad õied, mis on huvipakkuvad värvuse muutuse tõttu. Puhkedes on õied roosad, siis muutuvad üha sinisemaks ja lõpuks päris lillakassiniseks. Värvuse muutuse taga on rakumahla happesuse muutus. Kopsurohi on putuktolmleja taim, õisi suudavad edukalt tolmeldada ainult pika suisega putukad. Vili on mustjaspruun läikiv pähklike, mis on varustatud magusa lisemega. Risoom on kopsurohu paljunemisorgan. Ladinakeelne liiginimi “officinalis” tähendab tõlkes “apteegis ravimtaimena kasutatav”.

Õitsemisaeg: aprill, mai

Kasvukoht: metsad, metsaservad, võsad, niidud

Harilik metspipar

kabjaleht, metshumur, pruus

sugukond tobiväädilised

Metspipra lehte katki hõõrudes hakkab see levitama tugevat pipralõhna. Taim neerukujulised tumerohelised ja läikivad lehed on hästi märgatavad varakevadel ja sügisel, kui paljud teised taimed on närbunud. Lehed jäävad rohelisteks ka talvel. Metspipra omapärase pruunikasvioletja kolmetipmelise kellukja õie nägemiseks tuleb aga lähemale kummarduda ja lehed õrnalt kõrvale lükata. Metspipar on isetolmleja, kuid õite tolmlmisele aitavad kaasa ka maapinnal askeldavad selgrootud loomad. Seemnetel on magus lisand, mis on toiduks sipelgatele, kes on taime peamised levitajad. Metspipar ise on nii mürgine, et suhu teda ei maksa pista. Vanasti kasutati teda rotimürgina. Tänapäeval kasutusel parfümeeriatööstuses.

Õitsemisaeg: mai, juuni

Kasvukoht: niisked segametsad, lepikud, kuusikud

Külmamailane

jaanirohi, maa-aluserohi, meestetruudus, vanapoisilmarasi

sugukond mailaselised

Õrn tuhmroheline ja taevassiniste hõredate õiekobaratega taim. Õied on lühikese elueaga. Iga päev avanevad uued pungad. Lehed on vastakud, munajad ja servast täkilised. Varre küljes on peenikesed karvad, mis paiknevad kahes pikireas. Külmamailane levib vegetatiivselt oma peenikese risoomi abil, aga võib paljuneda ka varre lisajuurtega. Taim moodustab tihedaid puhmaid, tihe ja roheline lehestik püsib kevadest sügiseni nägus. Vili on kupar, milles olevaid väikeseid seemneid levitavad peamiselt sipelgad. Vanasti raviti mailastega terveks vistrikud ja kublad, need olevat maa – aluste vaimude läbi inimese kehale tulnud.

Õitsemisaeg: maist augustini

Kasvukoht: hekid, aiad, pargid, niidud, metsaservad, raiesmikud, kaldapealsed

Äiatar

jaaninupp, lillanööp, nöpslill, pudrulill, lambakeel, tulekahjurohi

sugukond uniohakalised

Äiataril õisikud on otsekui nööbid, sellest ka taime rahvapärased nimetused kalevipoja kuuenööp ja vanapagana püksinööp. Iga varre tipul on vaid üks õisik, milles on omakorda lugematul hulgal pisikesi raotuid õisi. Taimeteaduslikult nimetatakse selliseid õisikuid nuttideks. Nektaririkkad õied teevad äiatarist hea meetaime. Suvel võib näha sageli äiataril õiel mõnd mesilast või teist putukat töökalt askeldamas, kuid maiustamas käivad ka kirevad liblikad. Vars ja lehed on hallikasrohelised, kaetud tihedate karvadega. Äiataril viljade levitajaks on sipelgad, keda tõmbab ligi viljade küljes olev õlirikas lise.

Õitsemisaeg: juunist kuni septembrini

Kasvukoht: kuivemad metsaservad, kesapõllud, teeservad, niidud

Suur teeleht

paiseleht, tiileht, teenuiad, tiiani

sugukond teelehelised

Suure teelehe tunneb ära kimbuna maapinnalt algavate peaaegu paljaste munakujuliste lehtede järgi. Lehed on silmatorkavate soontega kaetud. Teelehe pikka peenikest rullikujulist õisikut nimetatakse tähaks. Õisik on lillade ilukarvadega ehitud. Õitsemise ajal paistavad silma ilusad tolmukad, mis on õiest mitu korda pikemad. Seemned asuvad kupardes, on pealt limased, kleepuvad kergesti inimese jalgade külge ja siis pudenevad maha. Teeleht levibki inimese abiga, kasvab kõikjal, kuhu inimese jalg astub. Aitab hädade puhul nagu imerohi. Lehte pannakse verejooksu peatamiseks haavadele.

Õitsemisaeg: juunist oktoobrini

Kasvukoht: teerajad, õued, murud, aasad, spordiväljakud

Kilpjalg

sõnajalg, kotkajalg, põldsõnajalg, seatinarohi

sugukond kilpjalalised

Kilpjalg on Eesti üks tavalisemaid sõnajalgu. Ühe suure liitsulgja lehega eostaim. Lehelaba on kolmnurkne ning rõhtsalt rootsule kinnituv. Kilpjala kriipsukujulised eoskuhjad on peidus täiesti tagasikäändunud leheserva varjus ja moodustavad seal katkematu rea. Oma järelkasvu kindlustab kilpjalg risoomi abil. Risoom on harunev ja tärkliserikas, seda on ka toiduks tarvitatud. Kogu taim on mürgine ja võib põhjustada hädasid. Mürgistus ei ilmne alati kohe. Kilpjala mürgid kuhjuvad kehasse ja mõjuvad alles mõne aja möödudes. Lehtedel on iseloomulik lõhn, mis peletab eemale putukaid.

Kasvukoht: kuivad metsad, metsaservad, raiesmikud, teeservad

Harilik jänesesalat

sugukond korvõielised

Jänesesalat on varjukate metsade taim. Sageli kasvab ta kohtades, kus ükski veidigi erksamate õitega taim kasvada ei taha. Ta nagu unistakski varjulistest ja niisketest kohtadest. Jänesesalat on korvõieline. Õisikud on väikesed, kuid nende erkkollane värvus paistab metsas rändajale juba kaugelt silma. Viis kollast keeljat õit on need, mis ütlevad kindlalt - te olete leidnud jänesesalati. Jänesesalatile on iseloomulik väga õrn välimus, mille loovad peened harulised varred ja eriti üliõhukesed lehed. Lehtede alumine külg on sageli lillakas või sinakasroheline. Seemnistel on ilusad lendkarvad. Taim on õrn ja mahlakas ning seega heaks toiduks paljudele metsloomadele.

Õitsemisaeg: juuli, august

Kasvukoht: varjukad metsad, pargid, kuusikud, prahi-paigad, võsastikud

Harilik kurekell

konnakübar, hundiilalill, mesikell

sugukond tulikalised

Kurekell kuulub mitmeaastaste rohttaimede perekonda. Õied on suured, longu vajunud, mitme kannusega ja lillakassinised. Longus õies on kurekellal värvilised nii tupplehed kui ka pika kannusega lõppevad kroonlehed. Kõverates kannustes valmib nektar putukate kostitamiseks. Juulis võib näha ühel ja samal taimel vilju ilusate mustade läikivate mürgiste seemnetega koos õienuppude ning avanenud õitega. Piklikke kuivvilju – kukruid – on kurekellal hulganisti koos ja sellist vilja tuntakse kogukukruna. Kasvatatakse iluaedades. Arvatakse, et sinakaslillade õitega taimed on looduslikud, kuid kirjude õitega taimed kultuurist metsistunud.

Õitsemisaeg: juunist augustini

Kasvukoht: pargid, aiad, lehtmetsad, metsaservad, niidud, võsastikud

Koldnõges

kollane nõges, kollane metsnõges, nõianõges, kutsulill

sugukond huulõielised

Koldnõges on taim, mis kevaditi kaunistab maastikku oma erksate värvidega. Õite kaunis värvus on mõeldud tolmeldavate putukate ligimeelitamiseks, keda kostitatakse mesimagusa nektariga. Õis on nii kavalalt ehitatud, et keegi ei saa nektarit ilma lillele kasu toomata. Nimelt on tee peal ees tolmukad, õietolm jääb paratamatult iga maiustaja külge ja jõuab sel moel teiste taimede õiteni. Lehed on toidu valmistamiseks. See tähendab, et taimede lehtedes tehakse veest ja mullast saadud toitainetest suhkrut. Seejuures kasutatakse päikeseenergiat. Koldnõgese ümber on arvukalt mitmesuguseid loomi, kellest osa peavad elus püsimiseks taime sööma. Viljaks neli pähklikest õietupe põhjas.

Õitsemisaeg: mai, juuni

Kasvukoht: varjulised metsad, metsaservad, hekid ja võsad

Mets – harakputk

koerputk, penipütsk, koeraköömen, putkes

sugukond sarikalised

Mets – harakputk on üks tavalisemaid sarikalisi meie looduses. Ühel taimel on sarikaid palju. Kokku võib taim kanda üle 5000 pisikese valge õie. Kui putk õitsele puhkeb, algab putukatel pidu. Siia kogunevad siklased, karuspõrnikad, lepatriinud, kuldpõrnikad ja teisedki. Ta on putukatele oluline nektariandja. Lehed on värvuselt tumerohelised ja mitmelisulgjad. See tähendab, et lehed jagunevad omakorda väiksemateks lehekesteks. Leht näeb välja säbruline ja karvu on vaid lehe alumisel küljel. Vars on vaoline. Mets – harakputke viljadeks on tumedad seemnised, need on siledad ja vagudeta. Kasvab igal pool, massilisena nii metsades, niitudel kui ka elamute ümbruses.

Õitsemisaeg: maist augustini

Kasvukoht: maantee ääred, metsaservad, hekid, niidud, karjamaad

Väikeseõiene lemmalts

klõpshein, plõkslill, leppmalts

sugukond lemmaltsalised

Väikeseõiene lemmalts on üheaastane lopsaka ja hapra välimusega taim. Õied on pisikesed ja kahvatukollased. Neil on allapoole kaldu kannus. Iga õis ripub eraldi rohelse lehe all peidus. Laiad lehed paiknevad varrel vahelduvalt. Viljaks on erilised paksud seemnekuprad. Nendega saab teha huvitavaid plõksatusi, mille tagajärjel seemned nelja ilmakaare poole laiali lendavad. Inimesed, loomad või tuul ongi vajalikud selleks, et kuprad avaneksid ja seemned saaksid võimalikult kaugele rännata. 19. sajandi keskel toodi taime seemneid Tartu Botaanikaaeda ja seal kasvatatud taimedest levinud metsistunud isenditest on lemmalts saanud tavaliseks taimeks kogu Eestis.

Õitsemisaeg: juulist septembrini

Kasvukoht: pargid, prahipaigad, teeservad

Hanijalg

pullirohi, veemärss, roolmerohi

sugukond roosõielised

See maad mööda roomav taim levib juurduvate võsundite abil. Kaunistab maapinda oma helekollaste suurte õitega ja ei pane pahaks isegi seda, kui tema peal tallutakse. Hanijalg on vastupidav ja peaaegu kõigega leppiv taim. Ta võib kasvada nii soojas kui külmas, nii niiskes kui kuivas, nii heal kui kehval mullal, nii varjus kui lagedal. Tänu sellistele võimetele on ta ka peaaegu kogu maailmas levinud. Sellise levikuga taime nimetatakse kosmopoliidiks. Tema iseloomulikeks tunnusteks on veel väga hambulise ja lõhestunud kujuga liitlehed, mis on alumiselt küljelt siidiselt läikivate karvadega kaetud. Hanijalg on hea meetaim putukatele ja meeldiv toit lindudele.

Õitsemisaeg: maist augustini

Kasvukoht: lagedad kohad, teerajad, õued, rannakarjamaad

Ojamõõl

karukell, kassikell, mesilill, kinnitushain

sugukond roosõielised

Ojamõõl on pruunruugete kellukakujuliste õitega taim. Pruunid on õie kattlehed, nende alt paistavad välja roosa jumega kahvatukollased kroonlehed. Õied sarnanevad väikeste kimalastega. Meetaim. Viljad näevad välja nagu ogakerad. Iga oga otsas on konksuke, millega seemned saavad haakuda loomade karvadesse ja emataimest kaugemale kanduda. Ojamõõlal on mullas suur risoom, milles leiduvate varuainete tõttu suudab taim kevadel kiiresti kasvada. Rahvameditsiinis kasutatakse risoomi südamehaiguste, kõhulahtisuse, neeru- ja külmetushaiguste vastu. Taime varre küljes võib sageli näha vahtu ehk „käosülge“. Selle sees elab hariliku vahtlase vastne.

Õitsemisaeg: mai, juuni

Kasvukoht: hõredad metsad, vesised luhad, veekogu kaldad, niisked rohumaad